

M. Sikora-Gaca, *Znaczenie czynników geopolitycznych w rozwoju mołdawskiej państwowości*, „Zeszyty naukowe Almamer” 2014, nr 1, s. 9-22.

Małgorzata Sikora-Gaca
Politechnika Koszalińska

Znaczenie czynników geopolitycznych w rozwoju mołdawskiej państwowości (zarys problemu)

The Meaning of Geopolitical Factors in Development of the State of Moldova (Outline of the Problem)

Uwagi wstępne

Sytuacja polityczna w Republice Mołdawii do 2009 roku była nieustanną walką między patriotycznymi frazesami a hasłami o demokratyzacji państwa. Tym samym reżim państwowy w tym okresie cechowała walka o utrzymanie starego porządku (wspierana przez Rosję) przy jednoczesnej próbie wprowadzania reform (preferowanych przez Unię Europejską). Znaczenie czynników geopolitycznych w tym okresie cechuje przede wszystkim kwestia „wschodnich” i „zachodnich” wpływów politycznych.

Od momentu uzyskania niepodległości, kwestia granic była dla państwa mołdawskiego niezwykle ważna. Tendencje te nasiliły się szczególnie po przystąpieniu Rumunii do Unii Europejskiej. Wtedy to granica rumuńsko-mołdawska stała się jednocześnie wschodnim „krańcem” Wspólnoty. Liczne czynniki geopolityczne i geostrategiczne w sposób istotny zaczęły kształtować rozwój mołdawskiej państwowości. Mówiąc o Republice Mołdawii, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na historyczną granicę między światem romańskim a słowiańskim. W Europie Południowo-Wschodniej kraj ten stanowi naturalną „zaporę” między Wschodem a Zachodem, co jest konsekwencją pozycji geograficznej¹. Ponadto terytorium Mołdawii wyznacza naturalną strefę buforową między sojuszem Północnoatlantyckim² i Wspólnotą Niepodległych Państw. Jest to podstawowa, geopolityczna cecha tego państwa. Wymienione pakiety wojskowe rywalizują ze sobą (niejawnie), a relacje między nimi można określić jako utajony antagonizm.

Niektóre środki masowego przekazu uważają, że *Mołdawia zamieniła NATO na Naddniestrze*. Kwestią odmienną pozostaje fakt, czy taka zmiana jest korzystna dla Kiszyniowa. Według sondaży opinii publicznej za przystąpieniem

¹ Mołdawia staje się polityczną granicą między europejską i rosyjską strefą wpływów, blokiem zbudowanym na linii Pekin-Moskwa. Granice historyczne to jedno z największych obciążeń, z jakim współczesne mołdawskie społeczeństwo musi się borykać. Zob. O. Serebian, *Geopolityczne uwarunkowania Republiki Mołdowy*, „Zeszyty Naukowe Koła Wschodnioeuropejskiego Stosunków Międzynarodowych” 2003, nr 2, s. 10.

² Zob. J. Solak, *Siedemnaście kroków do NATO*, Warszawa 1999.

do Sojuszu Północnoatlantyckiego opowiadało się ok. 20-25% społeczeństwa mołdawskiego. W tej kwestii nie ma również zgody wśród partii parlamentarnych, spośród których tylko Chrześcijańsko-Demokratyczna Partia Ludowa i Partia Narodowo-Liberalna jasno opowiadały się za przystąpieniem do inicjatywy. Alians „Nasza Mołdawia” i Partia Demokratyczna wysyłały w tej kwestii sprzeczne sygnały, zaś Partia Komunistów i Partia Demokracji Społecznej zdecydowanie sprzeciwiały się takiemu rozwiązaniu. Idea integracji z Sojuszem była aktywnie promowana za pośrednictwem środków masowego przekazu³ (szczególnie tych wspieranych finansowo przez „zachodnich” inwestorów).

Nie bez znaczenia pozostaje polityczne, strategiczne i militarne zaangażowanie Rosji w tym rejonie. Ten fakt sprawia, że Mołdawia skupia na sobie uwagę innych podmiotów politycznych, w tym m.in. Stanów Zjednoczonych i Unii Europejskiej. Rosja dość intensywnie wspiera konflikt w Naddniestrzu⁴. Jest to główny powód destabilizacji południowo-wschodniej części Europy i rejonu Morza Czarnego. Terytoria najbardziej narażone to oczywiście naturalne granice z Rumunią i Ukrainą⁵. Mołdawia sama w sobie jest „pęknięta na trzy”⁶. Tworzą ją ziemie autonomicznej Republiki Gagauskiej i Republiki Naddniestrzańskiej⁷. Kraj składa się z 38 rejonów i 10 rejonów miejskich⁸.

Niezwykłe istotne pozostają również ostatnie wydarzenia polityczne w Republice, w tym ustąpienie lidera komunistów z funkcji prezydenta i sformułowanie rządu przez Vlada Filata. Fakt ten stawia przed Mołdawią wiele wyzwań, szczególnie w kontekście geopolitycznym, ponieważ pogłębia zainteresowanie Rosji tym regionem i konfliktem w Naddniestrzu. Ustąpienie ze stanowiska Władymira Voronina stało się „przepustką” dla demokratyzacji państwa. Jednak intensywne zaangażowanie Kremla w regionie stawia przyszłość tranzycji po znakiem zapytania. Należy bowiem zadać sobie zasadnicze pytanie: czy Mołdawię stać na demokrację? Dlaczego? Ponieważ jest ona całkowicie uzależniona od dostaw rosyjskiego gazu, a ceny przesyłu ustala Gazprom. Historia pokazała, że broń paliwowo-energetyczna stała się ważnym orężem w polityce zagranicznej Putina, a Mołdawia nie powinna tej kwestii lekceważyć.

Do tej pory stanowisko partnerów zachodnich w stosunku do Mołdawii nie było konkretnie sprecyzowane. Wspólnota nie potrafiła wyegzekwować reform w zamian za udzielane wsparcie finansowe. Problemem okazała się również próba utworzenia strefy wolnego handlu z UE. W konsekwencji znaczenie czynników geopolitycznych w rozwoju mołdawskiej państwowości zawsze było i

³ O. Kristal, *Uznanie neutralności może doprowadzić do integracji Mołdowy*, „Moldova Suvernana” 2008, nr 17, s. 7-9.

⁴ O. Serebian, *Geopolityczne uwarunkowania ...dz.cyt.*, s.10.

⁵ W. Kubijowicz (red.), *Encyklopedia ukrainoznawstwa*, t. 5, Lwów 1996, s. 1639-1640.

⁶ J. Solak, *Mołdawia. Republika na trzy pęknięta. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego konfliktu” o Naddniestrze*, Toruń 2009, s. 9 i n.

⁷ A. Bieńkowski, *Almanach Państw Świata*, Warszawa 2004, s. 298-300; J. Kłoczowski, *Historia Europy Środkowo-Wschodniej*, t. I, Instytut Europy Środkowo-Wschodniej, Lublin 2000, s. 111-205.

⁸ J. Knopek, *W Europie przemian konfliktów i kompromisów. Materiały pomocnicze dla studentów z zakresu transformacji ustrojowej*, Wydawnictwo Uczelniane WSP w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1998, s. 178-179.

nadal pozostaje kwestią bardzo istotną, szczególnie w kontekście kierunku dalszej tranzycji.

1. Geopolityka a rys historyczny

Określenie znaczenia czynników geopolitycznych wydaje się niemożliwe bez przybliżenia zaszłości historycznych. Starożytność połączyła losy Republiki z plemionami Scytów, Daków, Bastarnów, Antów i Sklawinów. Tym samym cywilizacja mołdawska od samego początku tworzona była przy pomocy systemu wartości ludów prymitywnych. Pierwsza informacja o strukturze państwowej pojawia się na przełomie XII i XIII wieku. Stanowi ona bardziej symboliczny niż faktyczny okres kształtowania parapaństwa, który został przerwany w wyniku podbojów mongolskich⁹. Kolejne stulecia ukazały słabość istniejącego podmiotu politycznego, a splot wydarzeń historycznych uniemożliwił utrzymanie suwerenności. W efekcie licznych wpływów i mieszania się kultur, tożsamość narodowa Mołdawian wykształtowała swój specyficzny dla regionu wymiar. Można stwierdzić, iż po dzień dzisiejszy jest on niesprecyzowany, co stanowi dość istotną barierę w budowie współczesnej demokracji skonsolidowanej.

Uwolnienie spod jarzma tatarsko-mongolskiego „wyniosło” do władzy pierwszego, mołdawskiego przywódcę politycznego, którym był Dragosz. Naród powierzył mu panowanie i wybrał dziedzicznym księciem. Można stwierdzić, że istniejące parapaństwo po raz pierwszy w swojej historii posiadało wodza. W wieku XIV powstało Księstwo Mołdawskie, które zdołało przetrwać zaledwie 28 lat¹⁰. Z uwagi na politykę wpływu państw ościennych i wędrownych ludów koczowniczych¹¹, pierwsze struktury mołdawskiej państwowości cechowała niestabilność. Już wtedy region posiadał znaczenie geopolityczne. W 1387 roku gospodar Bogdan I zmuszony został do złożenia hołdu lennego Polsce, a w 1456 gospodar Piotr Aron – Turcji. Od 1387 roku Księstwo Mołdawskie znajdowało się pod wpływami Polski. Stefan III Wielki potwierdził tę przynależność w 1467 roku – wygrywając z Węgrami i w 1475 roku – pokonując Turków¹². Świadectwem tamtych zdarzeń jest dobrze zachowana twierdza w mieście Soroca (po polsku – Soroki).

Od początku istnienia różne podmioty państwowe kształtowały politykę Księstwa Mołdawskiego. Cechą charakterystyczną stały się liczne sprzeczności kulturowe, skutkujące odmienną wizją przyszłości tych ziem. W 1531 roku, po bitwie pod Obertynem, Mołdawianie musieli uznać wyższość Polski i zrezygnować z walk o Pokucie. Po klęsce Turków pod Wiedniem w 1683 roku Polska i Austria starały się podporządkować sobie Mołdawię¹³, a wojska Rzeczypospolitej zajęły twierdzę w Soroki. W 1775 roku Księstwo Mołdawskie utraciło Buko-

⁹ B. Jelawich, *Historia Bałkanów. Wiek VIII-XIX*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2005, s. 33-60.

¹⁰ W. Kubijowycz, *dz.cyt.*

¹¹ K. Ploetz, *Auszug aus der Geschichte*, Wurzburg 1968, s. 755; Zob: *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. VI, s. 644, t. XIII, s. 903-904; O. Halecki, *Historia Europy-jej granice i podziały*, przeł. J.M. Kłoczowski, Biblioteka Europy Środkowo-Wschodniej, t. 1 (red.) J. Kłoczowski, Lublin 1994, s. 34, 161-162.

¹² Tamże.

¹³ Tamże.

winę na rzecz Austrii, a następnie w 1812 roku Rosja otrzymała Besarabię. Po zakończeniu wojny rosyjsko-tureckiej w 1829 roku Mołdawia uzyskała autonomię pod protektoratem Rosji, pozostając jednocześnie w imperium tureckim¹⁴. W 1858 roku na konferencji paryskiej nadano Mołdawii i Wołoszczyźnie wspólną konstytucję i nazwę Zjednoczonych Księstw Mołdawii i Wołoszczyzny¹⁵.

W 1861 roku gospodar Aleksander Jan Cuzy ogłosił za zgodą mocarstw zjednoczenie obu księstw w jedno państwo - Rumunię¹⁶. W latach 1877-78, podczas wojny rosyjsko-tureckiej, Rumunia wystąpiła po stronie Rosji i dzięki temu zyskała odebraną Turkom północną Dobrudżę, tracąc jednocześnie na rzecz Rosji Besarabię¹⁷. W długiej rywalizacji o panowanie nad Mołdawią wygrali Turcy, którzy później zostali zmuszeni do oddania jej części Rosji. Od tego czasu do rewolucji rosyjskiej w 1917 roku wschodnia część obecnego terytorium mołdawskiego, Besarabia, wchodziła w skład carskiej Rosji. Po I wojnie światowej przyłączyła ją do swojego terytorium Rumunia¹⁸.

W 1940 roku Stalin, na mocy porozumienia z Hitlerem anektował całość terytorium dzisiejszej Mołdawii¹⁹. Bezsilna Rumunia nie była w stanie stawić oporu. Stalin połączył zajęte tereny z pasmem ziem na wschodnim brzegu Dniestru, zamieszkałych głównie przez Rosjan i Ukraińców. Jednocześnie wysunięte najbardziej na północ i na południe części Besarabii, zostały przyłączone do Ukrainy²⁰. Nie wcielono jednak południowej części tych ziem z dostępem do Morza Czarnego, które przyłączono do Ukraińskiej SRR. Tak powstała samodzielna Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka²¹.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ D. Beauvois, *Trójkąt ukraiński: szlachta, carat i lud na Wołyniu, Podolu i Kijowszczyźnie 1793-1914*, Wydawnictwo UMCS, Lublin 2005, s. 101-141; *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, t. XV, cz. 2, s. 350.

¹⁶ H. Wereszycki, *Pod berłem Habsburgów. Zagadnienia narodowościowe*, Wydawnictwo Literackie, Kraków 1986, s. 14-67.

¹⁷ M. Bruhis, *Republica Moldova de la destrămarea imperiului sovietic la restaurarea imperiului rus.*, București 1997, s. 17-26; J. Szucs, *Trzy Europy*, przeł. J.M. Kłoczowski, Biblioteka Europy Środkowo-Wschodniej, t. II, pod red. J. Kłoczowskiego, Lublin 1995, s. 10-11.

¹⁸ M. Kuczyński, *Krwawiąca Europa-konflikty zbrojne i punkty zapalne w latach 1999-2000. Tło historyczne i stan obecny*, Warszawa 2001, s. 151-170; N. Davies, *Europa rozprawa historyka z historią*, przeł. E. Tabakowska, Kraków 1998, s. 43, 45, 47, 1238.

¹⁹ Na mocy tajnego porozumienia między Rosją a Niemcami (2 sierpnia 1939 r. pakt Ribbentrop-Mołotow) w 1940 roku Rosjanie zajęli Besarabię i północną Bukowinę. Z połączenia zajętych terytoriów i Mołdawskiej SRR utworzono w sierpniu 1940 roku Mołdawska Socjalistyczną Republikę Radziecką ze stolicą w Kiszyniowie. J. Solak, *Mołdawia Republika na trzy pęknięta. Historyczno-społeczny, militarny i geopolityczny wymiar „zamrożonego” konfliktu o Naddniestrze*, Europejskie Centrum Edukacyjne, Toruń 2009, s. 18; Zob. również: N. Dima, *From Moldavia to Moldova. The soviet-romanian territorial dispute*, New York 1991.

²⁰ M. Kuczyński, dz.cyt., s. 151-170.

²¹ A. Bieńkowski, *Almanach państw świata*, Warszawa 2004, s. 298-300; Mołdawska Socjalistyczna Republika Radziecka z 1940 roku, była kontynuacją Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej powstałej 12 października 1924 roku ze stolicą w Tyraspolu, w ramach Ukraińskiej SRR. Mołdawska SRR powstała na podstawie ustawy Rady Najwyższej ZSRR z 02.09.1940 roku, która połączyła MASRR (Mołdawską Autonomiczną Republikę Radziecką) i 6 powiatów Besarabii. W. Baluk, *Republika Mołdowy* [w:] W. Baluk,

W latach 1941-1944 obszary Mołdawskiej SRR zostały zajęte przez wojska niemieckie i wcielone do tzw. Wielkiej Rumunii²². W 1945 roku Mołdawia powróciła do granic ZSRR z 1940 roku²³. Wszystkie partie polityczne, które istniały w tym okresie, zostały stłumione, a ich zwolennicy i propagatorzy wyeliminowani. unicestwiono zatem wszelkie elity polityczne, pozbawiając „masy” potencjalnych przywódców. Tworzenie ugrupowań politycznych, antysowieckich było zakazane²⁴, a szanse rozwoju państwowości mołdawskiej ograniczone.

Na przełomie lat 60' i 70' XX wieku organizacje antypolityczne przejawiające niechęć do struktur KGB powstały w oparciu o mołdawskich studentów z Moskwy, Lwowa i innych miast. Ich celem stała się stopniowa zmiana polityki kraju. Szefem organizacji studenckiej był Sholtoyanu, którego za działalność polityczną skazano na 19 lat pobytu w łagrach. Późniejszych przejawów buntu wobec polityki ZSRR nie było. Kraj rozwijał się w atmosferze wartości proletariackich²⁵. Oznacza to, że rozwój państwa mołdawskiego w myśl zasad reżimu komunistycznego uniemożliwił budowę społeczeństwa obywatelskiego, tak pomocnego w demontażu komunizmu²⁶.

Przynależność do ZSRR i oficjalna doktryna marksistowsko-leninowska²⁷ sprawiły, że kraje postsocjalistyczne nadal odczuwają skutki daw-

A. Czajowski (red.), *Ustroje polityczne krajów Wspólnoty Niepodległych Państw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2007, s. 83.

²² *România Mare* – w dosłownym tłumaczeniu "Wielka Rumunia" lub "Większa Rumunia". Pojęcie to odnosi się do państwa rumuńskiego istniejącego między I a II wojną światową, również do terytorium zajmowanego wówczas przez Rumunię. Jest okres, w którym terytorium Rumunii było największe w całej historii tego kraju i jednoczyło wszystkie ziemie historyczne, na których przeważała ludność romańska. *România Mare* jest symbolem rumuńskiego nacjonalizmu. Rumuni określają ją mianem raju utraconego. S. Olzacki, *Na własne oczy, Marka Rumunia*, „Polityka”, nr 5, 2007, s. 100; Zob.: O. Gillet, *Religie Si nationalism. Ideologia Bisericii Ortodoxe Romane sub regimul comunist*, Bukareszt 2000.

²³ M. Bulgaru, *Gîndirea iluministă în Moldova: opinii și realități*, Chișinău, 2001, s. 6-11; J. Kłoczowski, *Europa Środkowo-Wschodnia i jej historia* [w:] *Z dziejów Europy Środkowo-Wschodniej. Księga pamiątkowa ofiarowana prof. dr hab. Władysławowi A. Serczykowi w 60 rocznicę jego urodzin*, Białystok 1995, s. 11-114; N. Werth, *Czarna Księga Komunizmu*, Warszawa 1999, s. 44-90.

²⁴ Wśród organizacji politycznych, określonych, jako nielegalne znalazły się: „Arrows Stefan cel Mare” z lat 1945-47, Partia Wolności, „Black Army” z 1949 roku. Za: W. Moszniaga, *Partijno-politiczeskoje razwitiie Mołdowy za dziesiat ljet niezawisimosti, politologiczeskij analiz*, Uniwersitatea de stat din Moldova, Chisinau 2002, s. 25.

²⁵ И. Бодюла, *Подмена классовых противоречий псевдогуманистической идеей единства людей независимо от их социальной принадлежности*, ЦПА ИМЛ, ф. 17, оп. 139, д. 2135, s. 145.

²⁶ V. Tismaneanu, *Reinventing Politics. Eastern Europe from Stalin to Havel*, Free Press, New York 1992, s. 89.

²⁷ T. Kuzio, *History, Memory and Nation Building in the Post-Soviet Colonial Space* [w:] „Nationalities Papers”, 2002, Vol. 30, No. 2, s. 241-244; tenże, *Historiography and National Identity among the Eastern Slavs: Towards a new Framework* [w:] „National Identities”, 2001, Vol. 3, No. 2, s. 110-111; Zob.: D.Ch. Moore, *Is the Post-in Postcolonial the Post-in Post-Soviet? Toward a Global Postcolonial Critique* [w:] „PMLA”, 2001, Vol. 116, No. 1. M. Bruchis, *The USSR: Language and Realities. Nations, Leaders and Scholars*, New York 1988; M. Waldenberg, *Narody zależne i mniejszości narodowe w Europie Środkowo-Wschodniej: dzieje konfliktów*, Warszawa 2000, s. 356-365, 404-433; R. Brubaker, *Nacjonalizm inaczej*.

nej polityki imperialnej. Traktowane są jako państwa trzeciej kategorii²⁸, które wzbudzają zainteresowanie innych partnerów politycznych tylko z uwagi na znaczenie geostrategiczne. Jako samodzielne podmioty państwowe zawsze były „podległe”. W przypadku Republiki Mołdawii proces oparty o zależność kształtował się tak długo jak historia tego państwa. Wykształtowało to specyficzną dla regionu mentalność społeczną, tak odmienną od najbliższej położonej Europy Środkowej. Uległość w stosunku do polityki Kremla można zatem nazwać czynnikiem geopolitycznym, „wrodzonym”, którego bezpośrednią konsekwencją jest społeczna legitymizacja dla władz wywodzących się z przeszłości²⁹.

Historia Mołdawii to w dużej mierze historia imperiów, które kontrolowały ten region w przeszłości. Fakt ten czyni tożsamość mołdawską niejednorodną, zakorzenioną w skomplikowanej narracji historycznej³⁰. W wyniku zaszczości cywilizacyjnych społeczeństwo mołdawskie poczuwa się do więzi z więcej niż jednym narodem. Stanisław Ossowski *więzią* nazywa stopień przywiązania do danego terytorium w percepcji danej grupy. Terytorium Republiki Mołdawii zatem oprócz świadomości obywateli kształtuje również ich życie w kontekście zbiorowości³¹.

2. Geopolityka a kultura polityczna i mentalność obywateli

Mołdawianie przeszli długą drogę ewolucji etniczno-kulturalnej na wszystkich poziomach struktury społecznej. Zarówno jednostki jak i zbiorowości zostały wykształtowane z „prymitywnej hordy”. Zamknięte społeczeństwa plemienne wchłonęły kulturę, język i obyczaje wszystkich państw, którym były podległe.

Wpływ cywilizacji różnych narodów ukształtował świadomość opartą o pluralizm obyczajów i kultury. Doświadczenie komunizmu spowodowało silne zakorzenienie tej ideologii w strukturze myślowej narodu. Mołdawianie mówią po rumuńsku i praktycznie są tożsami z Rumunami, choć silne jest ich przywiązanie do odrębności prowincji³². Tożsamość Mołdawian należy rozpatrywać w aspekcie wielowymiarowych sprzeczności, co jest charakterystyczne dla wszystkich byłych republik radzieckich. Mołdawia pozostaje jedynym krajem w Europie Południowo-Wschodniej, w którym istnieją poważne spory wśród polityków i kulturoznawców co do podstaw tożsamości narodowej³³. Charles King twierdzi, że tożsamość mołdawską nie powstała naturalnie, a sztucznie jako socjalistyczny „wytwór”. Wnioski te zostały wysunięte na podstawie badań nad dialektem, który jest tożsamy z rumuńskim. Odrębna tożsamość mołdawską pojawiła się w 1924 roku, kiedy proklamowano Mołdawską Socjalistyczną Republikę Radziec-

Struktura narodowa i kwestie narodowe w nowej Europie, tłum. J. Łuczyński, Warszawa/Kraków 1998, s. 28-69.

²⁸ D.Ch. Moore, *Is the Post - in Postcolonial...*, s. 117.

²⁹ T. Kuzio, *Historiography and National Identity...*, s. 114-115, 119-121.

³⁰ Ch. King, *The Moldovans: Romania, Russian, and the Politics of Culture*, Hoover Institution Press, Stanford 2000, s. 12.

³¹ S. Ossowski, *Analiza socjologiczna pojęcia ojczyzny* [w:] tenże, *O ojczyźnie i narodzie*, Warszawa 1984, s. 16-46; tenże, *Ziemia i naród* [w:] tamże, s. 48.

³² W. Moszniaga, dz.cyt.

³³ Tamże, s. 229.

ką. Swoimi korzeniami historycznymi państwo to nawiązywało do języka i obyczajów Besarabii, byłej prowincji rumuńskiej, która stała się podstawą państwowości mołdawskiej. Radzieccy urzędnicy „stworzyli” nowe obywatelstwo mołdawskie, w oparciu o ten właśnie region, jego odrębność dziedzictwa i kultury³⁴.

W 1940 roku gdy prowincja besarabska została połączona z Mołdawią Socjalistyczną Republiką Radziecką, Sowieci podjęli działania, mające na celu wyodrębnienie z tożsamości mołdawskiej elementów rumuńskich. Radzieccy lingwiści pracowali nad zmianą dialektu i przekształceniu alfabetu łacińskiego w cyrylicę. W 1989 roku podczas pierestrojki rząd mołdawski ostatecznie uznał rumuński językiem narodowym i przyjął alfabet łaciński. Według Kinga był to jednoznaczny dowód na identyfikowanie się społeczeństwa z tożsamością rumuńską, którą uznano za wspólną dla obu krajów - Mołdawii i Rumunii. Po upadku ZSRR w 1991 roku Mołdawia uzyskała niepodległość, jednak narodowi intelektualiści nie posiadali wizji przyszłości narodu. Pojawiły się dwie alternatywne drogi - w stronę Rumunii i w stronę Rosji.

Pojęcie narodu pojmowane może być między innymi politycznie, etnicznie, socjologicznie czy też psychologicznie. Mołdawianie nie określają swojej narodowości poprzez posiadane obywatelstwo. Klasyfikują poprzez etniczność mentalną swoje korzenie i pochodzenie³⁵. W tym kontekście naród mołdawski, niedawno wyzwolony, pozostaje pełen sentymentów wobec dawnych ciemiężców i sąsiadów. Struktura myślowa ludzi „zniewolonych” pozostaje niezdolna do kompromisu, będącego fundamentem demokracji skonsolidowanych. Kultura polityczna narodu, jego świadomość ale i mentalność prezentują dość niski poziom. To z kolei konsekwentnie przekłada się na dalsze procesy państwowo twórcze.

Badanie znaczenia czynników historycznych i kulturowych w kontekście geopolityki jest procesem niezbędnym, szczególnie w przypadku Mołdawii. Powyższa analiza wyjaśnia bowiem przyczyny wielu antagonizmów, które bezpośrednio wpływają na losy tego państwa. Kształtowane są przez zaszczości historyczne i aspekt kulturowy. W tym aspekcie pojawiają się trzy zasadnicze problemy: preferowanego modelu władzy, ukierunkowania tożsamości narodowej i określenia orientacji geopolitycznej. Część społeczeństwa (głównie zwolennicy Partii Komunistów RM) popiera paternalistyczny model władzy, wykazując tym samym przywiązanie do sowieckiej przeszłości. Ich zdaniem Rosja to jedyny i najważniejszy partner do współpracy³⁶. Są to przede wszystkim ludzie starsi, pamiętający jeszcze czasy ZSRR. Młodsze pokolenia, mają zdecydowanie odmienne poglądy. Wśród nich znajduje się wielu studentów, biznesmenów, przedsiębiorców z tworzącego się sektora MSP, którzy mieli okazję przebywać w innych krajach, poznać demokrację i liberalizm. W większości obywatele ci po-

³⁴ Oczywiście należy traktować te słowa jako pewien skrót myślowy, który doskonale oddaje istotę problemu, który dotyczy dominującego etnosu republiki.

³⁵ B. Anderson, *Imagined Communities*, Verso, London 1991, s. 7; D. Ionescu, *Moldova 1997: In Search of Stability*, <http://knoweldgenet.tol.cz>, 3 January 2003; M. McFaul, *Russia's Summer of Discontent*, „Current History” 1998, s. 308.

³⁶ W. Rodkiewicz, *Od demokracji „wirtualnej” ku europejskiej: geneza i konsekwencje przełomu politycznego w Mołdawii*, „Prace OSW” 2009, nr 32, s. 1-85.

czuwają się do wspólnoty kulturowej i językowej z Rumunią, popierają integrację ze strukturami zachodnimi³⁷. Bardzo wielu chętnie przyjmuje obywatelstwo rumuńskie i rezygnuje z mołdawskiego, pierwsze z wymienionych gwarantuje bowiem nieograniczoną obecność w Strefie Shengen³⁸.

3. Strategiczne znaczenie Naddniestrza i rola Rosji

Mołdawia deklaruje się jako państwo neutralne. Deklarację neutralności ogłosiła w 1992 roku, co znalazło odzwierciedlenie w art. 11 konstytucji³⁹, przyjętej w 1994 roku. Obserwatorzy sceny politycznej zwracają uwagę, iż neutralny status Mołdawii *de facto* nie jest zachowany, ponieważ na jej terytorium stacjonują wojska rosyjskie. Podpisanie ogłoszonej deklaracji i potwierdzenie jej przez Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, Federację Rosyjską, Unię Europejską i Stany Zjednoczone, potwierdziłoby poszanowanie neutralności Republiki Mołdawii zarówno przez Zachód, jak i Wschód. Rosja musiałaby wówczas wycofać swoje wojska i składy amunicji z regionu.

Historia pokazała, że Republika Mołdawii jest krajem zamieszkiwanym przez różne narodowości⁴⁰. Zdaniem Kinga to właśnie wieloetniczność⁴¹ wyróżnia Mołdawię od Rumunii. Doprowadziła ona również do wojny domowej w 1992 roku, kiedy to grupa rosyjskich nacjonalistów powołała do życia Republikę Naddniestrzańską, a konflikt wokół tej kwestii jest nierozwiązany do dnia dzisiejszego⁴². W tym też czasie Gagauzowie wynegocjowali autonomię w zamian za uznanie władz w Kiszyniowie za główny autorytet polityczny⁴³.

Konflikt w Naddniestrzu jest efektem prowadzenia rosyjskiej polityki *soft power* realizowanej w stosunku do byłych republik radzieckich⁴⁴. Jest to rów-

³⁷ Tamże.

³⁸ Ciekawostkę stanowi fakt, iż obywatele Republiki Mołdawii posiadają często trzy paszporty. Każdy z nich gwarantuje możliwość ubiegania się o wizę na pobyt w strefie Shengen, jednak nie dłuższą niż 90 dni. Stąd problem namnażania dokumentów tożsamości tego samego typu.

³⁹ *The Constitution of the Republic of Moldova*, Chapter I. General Principles, Article 11-*The Republic of Moldova as a Neutral State*, § 1, 2.

⁴⁰ G. Smith, *The Nationalities Question in the Post-Soviet States*, Longman, New York 1996, s. 227.

⁴¹ E. Ionescu, *Război cu toate lumea*, Bukareszt 1992, s. 269-270.

⁴² M. Wines, *Trans-Dniester Nation Resents Shady Reputation*, New York, „Times”, 05.03.2002, A3; Naddniestrze to samozwańcza republika, za czasów ZSRR wchodząca w skład Mołdawskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej, która w 1991 roku nie uznała niepodległych władz w Kiszyniowie. Naddniestrzańska Republika Mołdawska (NRM, Naddniestrze) obejmuje znajdujące się na lewym brzegu Dniestru tereny byłej Mołdawskiej SRR oraz prawobrzeżne miasto Bandery (Tigina). Jest to pas ziemi o powierzchni 4160 km². Stolicą jest Tyraspol. 33% ludności stanowią Mołdawianie i Rumuni, 29% to Rosjanie, 29% Ukraińcy, 9% przedstawiciele innych narodowości. Zob.: V. Socar, *Moldavian-romanian relations are slow to develop*, „RFE/RL Research Report”, nr 1 (26), 1992.

⁴³ Ch. King, *Moldovan Identity and the Politics of Pan Romanianism*, „Slavic Review”, nr 53/2, Summer 1994, s. 361.

⁴⁴ Do narzędzi „soft power” należy m.in.: 1) rosyjska telewizja, która dla znacznej części mołdawskiego społeczeństwa jest głównym źródłem informacji, a która przekonuje o iluzoryczności perspektyw integracji z UE i korzyściach euroazjatyckiej integracji. 2) rosyjskojęzyczne gazety: Komsomolskaja Prawda w Mołdowie, mołdawska wersja Kommiersanta, Mołdawskije Wiedomosti, Panorama, 3) część środowisk eksperckich Fundacji Priznanie, opiniotwórczego

niez dowód na niegasnące zainteresowanie Kremla tym regionem. Dotychczas najważniejszym celem polityki Moskwy wobec Mołdawii było trwale włączenie tego kraju do rosyjskiej strefy wpływów z jednoczesnym wykorzystaniem kontekstu międzynarodowego, w który zaangażowana jest UE, USA czy Niemcy⁴⁵. Gdy zainteresowanie Stanów Zjednoczonych maleje, warto podkreślić geopolityczne znaczenie pogłębiania relacji na linii Berlin – Rosja. Taki układ sił, w którym zamknięto Mołdawię (począwszy od 1991 roku) przypomina politykę „błędnego koła”⁴⁶.

Geopolityczne znaczenie państwa mołdawskiego to aktualnie problem bezpieczeństwa całej Europy. To również szersza dyskusja nad rywalizacją w regionie między Rosją a UE. Polityka Kremla jest w tym zakresie nieobliczalna, a jej zasadnicze cele opierają się na następujących kwestiach. Po pierwsze, Rosja nie zezwoli na wstąpienia Mołdawii w struktury NATO. Utrzymuje swoje wojska w regionie naddniestrzańskim, jako alternatywę dla amerykańskiej tarczy antyrakietowej w Rumunii. Po drugie, Kreml blokuje proces integracji ze Wspólnotą, „ciągnąc” Mołdawię w stronę Wspólnej Przestrzeni Gospodarczej. Po trzecie, priorytetem moskiewskiej polityki w sprawie Naddniestrza jest rozwiązanie problemu w oparciu o „Memorandum Kozaka” (2003 rok) i federalizacja Republiki. Po czwarte, Rosja utrzymuje w zakresie eksportu towarów reżim „ręcznego sterowania”, który tylko wybranym pozwala wejść na rynek. Silne zaangażowanie mołdawskich elit polityczno-biznesowych w interesy z Rosją komplikuje sytuację w państwie. Ponadto, Mołdawia jest całkowicie uzależniona od dostaw rosyjskiego gazu⁴⁷. Ostatni argument stanowi największy i właściwie na tą chwilę nierozwiązywalny problem państwa mołdawskiego.

Podsumowanie

Znaczenie czynników geopolitycznych w rozwoju mołdawskiej państwowości jest niezwykle istotne. Wydarzenia polityczne, które miały miejsce w 2009 roku dają szansę na budowanie demokracji opartej na pluralistycznym systemie politycznym. Jednakże problematyka, której dotyczy niniejszy artykuł posiada szerszy kontekst, którego szczególny wyraz stanowi wielopłaszczyznowa polityka Rosji. W chwili obecnej propozycji rozwiązań jest wiele, istotny jest natomiast fakt, jak konsekwentnie Zachód będzie realizował swoją politykę w regionie. W przeciwnym razie starożytna *tutte le strade conducono a Roma*, mo-

portalu internetowego ava.md i agencji prasowej RIA Novosti Mołdowa, 4) Rosyjska Cerkiew Prawosławna, częścią której jest mołdawska metropolia. Cerkiew ta propaguje ideę tzw. rosyjskiego świata – cywilizacyjno-kulturowej wspólnoty wszystkich wyznawców prawosławia obszaru poradzieckiego. Zob. W. Rodkiewicz, W. Kończuk, *Strategia Rosji w Mołdawii: kontynuacja czy zmiana?* „Komentarze OSW” 2012, nr 74, s. 1-6.

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Sytuacja polityczna w Mołdawii od dłuższego czasu przypomina „próbę sił” między Wschodem - Rosją i Zachodem – Unią Europejską. Jeśli UE jako partner strategiczny Mołdawii wspiera demokratyczne przemiany wewnętrzne w tym państwie, a główny płatnik UE – Niemcy w ramach autonomicznej polityki zagranicznej budują pozytywne relacje z Kremlem, powstaje pewna niedorzeczność reprezentowanych interesów. Faktem jest, iż wyznacznikiem staje się broń paliwowo-energetyczna.

⁴⁷ Tamże. Zob. również: S. Gamowa, *Moskwa wosstanawliwajet opieku nad Pridniestrowjem*, „Niezawisimaja Gazieta”, 19.03.2012.

że przybrać wymiar współczesny. W rękach podmiotów międzynarodowych pozostaje bowiem fakt, by „wszystkie mołdawskie drogi nie poprowadziły do Rosji”. Problematyka badawcza w tym zakresie pozostaje daleka od wyczerpania.

Streszczenie

Liczne czynniki geopolityczne i geostrategiczne w sposób istotny kształtują rozwój mołdawskiej państwowości. Mówiąc o Republice Mołdawii, należy zwrócić uwagę przede wszystkim na historyczną granicę między światem romańskim a słowiańskim. W Europie Południowo-Wschodniej kraj ten stanowi naturalną „zaporę” między Wschodem a Zachodem, co jest konsekwencją pozycji geograficznej. Ponadto terytorium Mołdawii wyznacza naturalną strefę buforową między sojuszem Północnoatlantyckim i Wspólnotą Niepodległych Państw. Jest to podstawowa, geopolityczna cecha tego państwa.